

*Zvonimir Baletić**

KRIZA I ANTIKRIZNA POLITIKA

Aktualna svjetska gospodarska kriza i njezine posljedice za gospodarsko stanje i ekonomsku politiku pojedinih zemalja izazvala je nevjericu i strah. Moderne države svoj napredak, stabilnost i legitimitet vezale su primarno uz stalni gospodarski rast i namirivanje rastućih potreba države i stanovništva, a sada se moraju suočiti s iznenadnim prekidom očekivanoga rasta i s mogućnošću stagnacije. Ekonomska znanost također je reagirala zbunjeno i nespremno, kao da se radi o nepoznatoj pojavi. Doista dominantan obrazac ekonomskih učenja u posljednjih pedesetak godina sustavno je isključivao istraživanje gospodarskih kriza, a izgovor za to bio je da su takve pojave prevladane u modernom kapitalizmu, a ako i postoje manja eratična tržišna kolebanja, da tome nije potrebno poklanjati veću teorijsku pozornost. Praktično, da tržištu valja prepustiti da ih automatski uravnoteži, a gospodarstvo vrati na putanju stabilnoga rasta. No realna gospodarska kretanja od početka prošle godine pokazala su da to nije tako i neki su iskusniji promatrači već prije upozoravali na prijeteće simptome jedne opće, dublje i trajnije gospodarske krize, koja nas je doista i zahvatila na kraju godine. Izenadno suočavanje s patologijom poremećenih gospodarskih odnosa, brzoga zastoja rasta i mogućnosti socijalnih nemira, sada je postala realnost. Tranzicijske zemlje, koje tek odnedavno prelaze na kapitalistički sustav, a bez većega praktičnoga iskustva upravljanja tim sustavom u izvanrednim okolnostima, posebno su izvrgnute jakom pritisku i neizvjesnosti. Prihvatajući tržišno gospodarstvo i integraciju u svjetski kapitalistički sustav, one su prihvatile njegove zakonitosti i rizike, ali poremećene gospodarske i socijalne prilike traže diferencirana praktična rješenja i novi pristup.

* Z. Baletić, akademik, HAZU (zbaletic@eizg.hr)

Rizik gospodarske krize svojstven je prirodi kapitalističkoga sustava, njegovim vrijednostima i pokretnim snagama jednako kao i načinu njegova funkcioniranja. Kapitalističko je društvo čvrsto orijentirano na gospodarski rast koji se osniva na konkurenciji, slobodi privatnoga djelovanja i na stjecanju bogatstva i društvene moći uspješnih pojedinaca. U tome su mu primarni kriteriji profit, akumulacija kapitala i moć. Pojedinaac se ne smatra odgovornim za ostvarivanje socijalnih ciljeva pravedne raspodjele dohotka i socijalne kohezije. Za socijalne se vrijednosti pretpostavlja da o njima brigu vodi država ili da se ostvaruju slobodnom individualnom akcijom i sudjelovanjem u općem blagostanju, koje svima pruža ekonomski razvitak. Tehnološke i organizacijske inovacije, strukturne promjene i socijalna diferencijacija stalne su unutarnje pokretne sile koje kapitalističkom društvu daju trajan dinamički karakter. Jednom je Schumpeter izjavio da je moguće zamisliti stagnantno kapitalističko društvo ili stagnantno socijalističko društvo, ali da je stagnantno kapitalističko društvo *contradictio in adjecto*. Stacionarno kapitalističko društvo nezamislivo je, ono ili napreduje ili propada. Zato su svaki zastoj u rastu i njegovo produžavanje u stagnaciju, pitanje ne samo legitimiteta, nego i samoga održanja takvoga tipa društvene organizacije. Pogotovo zato što kapitalizam i nije društvo u strogoj smislu riječi, koje bi imalo i neke druge vlastite mehanizme društvene kohezije, nego je ono svojevrsna globalna ekonomska civilizacija, jedan nestalni sustav odnosa, koji nema jasno određene aktere, sadržaj i granice. Čim kapitalizam padne u krizu odmah se traže i aktiviraju drugi mehanizmi društvene kohezije koji su po svojoj logici u neskladu s kapitalističkim vrijednostima.

To se dobro vidi i u sadašnjoj svjetskoj krizi. Da se pitanja zajedničkoga života u solidarnoj zajednici, barem za dogledno vrijeme, moraju rješavati na nižim razinama društvene organizacije, svjedoče brzo napuštanje liberalnoga globalizma i jačanje državnih i regionalnih mehanizama intervencije i regulacije. Međunarodna solidarnost mogla bi se, eventualno, postići samo podizanjem standarda života i prava svih na razinu razvijenih i socijalno svjesnih zajednica. No, to je daleko od kapitalističke logike. Žarište aktualne krize upravo su najrazvijenije kapitalističke zemlje, kojih su razvojna dinamika, ekonomska i socijalna struktura i način upravljanja upravo uzroci krize i uvjetuju tempo i smjerove kriznih procesa u svijetu. To posebno vrijedi za Sjedinjene Države, čiji gospodarski i financijski sklop nije mogao izdržati pritisak unutarnjih i vanjskih napetosti: manjkaju domaća štednja i proizvodne investicije, dugoročno neodrživi drastični rast nejednakosti u raspodjeli dohotka, nekontrolirane kreditne ekspanzije, gomilanja vanjskog duga, degradacije infrastrukture i okoliša, pogrešne koncepcije regulacije (tržišni fundamentalizam uz istodobno intervencionističko pogodovanje korporacijskog sektora). Povlašten status dolara i njegova dualna upotreba (domaća i međunarodna) omogućili su Sjedinjenim Državama brz ekonomski rast i održavanje visoke razine zaposlenosti, ali po cijenu visokoga deficita bilance

plaćanja koji se olako pokrivaio odljevom stotina milijardi dolara iz zemlje, ali i njihovim masovnim povratom prodajom financijske i realne imovine inozemnim kupcima. Dugoročna se neodrživost takve politike morala jednom pokazati. Zato je ova kriza dublja, i po svojim posljedicama za oblikovanje budućega svijeta i međunarodnoga poretka dalekosežnija od svih kriza poslije Velike krize iz tridesetih godina 20. stoljeća.

Naivno bi bilo očekivati da bi zbog te krize Sjedinjene Države u dogledno vrijeme mogle izgubiti mjesto vodeće gospodarske i financijske sile u svijetu. Globalno financijsko tržište i sustav kapitalističke akumulacije, kakav je uspostavljen u svijetu, pod američkom dominacijom, s kreditnom ekspanzijom i dolarom kao međunarodnom rezervnom valutom, pokazali su inherentne granice svoje moći i teško bi se mogli održati bez dubljih strukturnih i institucionalnih promjena. To, međutim, ne isključuje promjene koje bi planirano mogle inicirati same Sjedinjene Države - da redefinirajući model vlastite ekonomske politike i svjetskoga financijskoga sustava i razvijajući nove oblike decentralizirane intervenističke koordinacije konsolidiraju svoju vodeću poziciju. Možda bi to mogla biti povijesna zadaća novoga predsjednika Obame i glavni sadržaj njegova programa. No to u velikoj mjeri ovisi o tome kako će završiti sadašnja kriza i za ostale njezine aktere i o njihovoj spremnosti da u tome budu lojalni partneri. Druge su zemlje, međutim, različito reagirale na krizu s koncepcijama rješavanja koje su u znatnom raskoraku s američkom. Obama u svome nastupnom govoru nije propustio naglasiti da on ostaje duboko privržen «američkom načinu života», što je uvijek značilo i američki tip kapitalizma. Koliko je to prihvatljiva osnova za europske zemlje koje rješenja traže u jačanju socijalne države, jednako kao i za druge zemlje koje su prisiljene jačati vlastite oblike državnoga intervencionizma, tek će se vidjeti, ali je određen oblik zajedničke međunarodne regulacije financijskoga sustava sigurno prijeko potreban. U svakom slučaju, partnerska suradnja s Rusijom, s Kinom, s Indijom ili s Europom i poboljšanje odnosa s islamskim svijetom mogli bi biti novi američki prioriteti. Europa bi morala uvesti i veću fleksibilnost i diferenciranost u procese svoje vlastite integracije.

Teorijski aspekti uzroka, karaktera i dinamike ekonomskih kriza danas općenito nisu dobro poznati, jer se u posljednjih pedesetak godina, kao što smo već spomenuli, toj problematici nije poklanjala potrebna pozornost. Najviše se zna o Velikoj krizi 1929.-1933., na izučavanju i prevladavanju koje su nastali brojni povijesni i teorijski radovi. No, ekonomska teorija i ekonomska povijest od rana su se zainteresirale za pojavu kriza i cikličkog kolebanja, praktički od prve opće gospodarske krize modernoga gospodarstva u godini 1820., nakon završetka napoleonovskih ratova. Prve naznake mogućnosti pojave i empirijske analize gospodarskih kriza nalazimo već kod ekonomista antirikardovaca dvadesetim i tridesetim godina 19. stoljeća, i to kao teorijsko osporavanje klasične teorije nužne ravnoteže ponude i potražnje (Sismondi, Ravenstone, Malthus), a iz

druge polovine 19. stoljeća postoji više teorijskih i empirijskih istraživanja kriza i ciklusa (Roscher, Wirth, Tooke, Overstone, Juglar, Marx, Tugan-Baranovski). Zanimanje za cikluse nije prestalo ni na početku 20. stoljeća (Wicksell), a osobito se povećalo izbijanjem Velike krize (1929.-1933.), ostavivši za sobom monumentalne radove iz te oblasti (Mitchel, Keynes, Fisher, Hayek, Schumpeter, na koje su se nadovezali drugi - Kalecki, Hicks, Minsky). Zanimanje za krize prestalo je tek u šezdesetim godina 20. stoljeća, kada je prevladalo uvjerenje da se krize ne mogu ponoviti, zato što su suvremene države navodno razradile preventivne stabilizacijske mehanizme, koji takvu mogućnost isključuju, ili još radikalnije da problem nisu krize, nego antikrizna politika, koja samo dovodi do nepotrebne inflacije i tržišnih smetnji, a njih tržište automatski najbolje otklanja. Takav je stav davao pouzdanje nositeljima ekonomske politike - bili su uvjereni da ih nevolja općega pada i poremećaja ekonomskih tokova, ne može pogoditi, unatoč povremenim financijskim i tržišnim turbulencijama (da «je recesija najbolji lijek za recesiju»!).

Povijest ekonomskih kriza potvrđuje njihovu bitnu važnost za uočavanje ekonomskih i socijalnih problema i za preuzimanje odgovornosti za dublje reforme ekonomskoga i političkoga sustava. Krize se zato često smatraju dokazom dugoročne neodrživosti kapitalizma i nužnosti njegove evolucije prema jednom drugom sigurnijem i socijalnijem sustavu. Takvu su viziju kapitalističkoga razvika zastupali Marx i općenito socijalisti, bilo revolucionarne bilo evolucionističke orijentacije, ali je bila bliska i Schumpeteru, koji je smatrao da kapitalizam razara vrijednosti i institucije stabilnosti i društvene integracije. Kapitalizam je prikazivan kao čarobnjakov šegrt koji ne zna zaustaviti mehanizme, koje je sam stavio u pogon ili upravljati njima. Ali povijest ekonomskih kriza i promjena koje su ih slijedile može se interpretirati i na drugi način - kao pojave koje ne ukazuju samo na mehanizme poremećaja i samouništenja, nego i na aktiviranje unutarnjih sila samoodržanja i konsolidacije. Takve su se sile redovito pojavljivale u povijesti nakon dubljih kriza, i to uvođenjem radnoga zakonodavstva i socijalnoga osiguranja, pa do nacionalizacije pojedinih sektora, planiranja i anti-ciklične makroekonomske politike. Može se raspravljati koliko se tim socijalnim i političkim reformama mijenja karakter kapitalističkoga društva, ali istodobno djelovanje elementarnih sila privatnoga vlasništva, slobodnoga poduzetništva, konkurencije i osobnoga bogaćenja uvijek vraća kapitalizam u njegove konvencionalne okvire. Čini se da će i ovoga puta biti tako, unatoč općem osjećaju nesigurnosti i golemim razmjerima planirane državne intervencije

Ekonomska kriza, kao što se često misli, nije opća propast i kaos. Ona uvijek ima upadljiv monetarni i financijski vanjski izraz, jer se tržišne transakcije uvijek obavljaju i iskazuju u monetarnim terminima, ali njezin sadržaj i dinamiku određuju realni gospodarski i socijalni procesi. Ona je zapravo prisilno, više ili manje stihijsko, prestrukturiranje ekonomskih i socijalnih odnosa, kada se kapitalistička dinamika gospodarske ekspanzije približi granicama iscrpljivanja

postojećih ekonomskih resursa na osnovi dominantne tehnologije, a to u sebi sadrži nužnost pogoršanja odnosa među socijalnim akterima na štetu poduzetnika i vlasnika kapitala, i to smanjenjem poslovnih profita. Određenije, približavanje punoj zaposlenosti rada i kapaciteta podiže razinu nadnica, troškova i poslovnih rizika, a to obara stopu profita na razinu koja poduzetnicima i vlasnicima kapitala nije ni zadovoljavajuća, niti poticajna. Oni reagiraju smanjenjem zaposlenosti i proizvodnje i odustajanjem od novih investicija, pa to dovodi do daljeg procesa širenja jaza među tržišnom ponudom i potražnjom, slomom kreditnog sustava i povlačenjem novca iz opticaja. To opet sa svoje strane kumulativno dovodi do nelikvidnosti, do teškoća plaćanja, sniženja tržišnih cijena i do daljega smanjenja profita. Proizvodnja se sužava i teže nalazi kupca, pa kriza i dobiva privid hiperprodukcije, tj. pretjerane proizvodnje. Kapitalistička kriza nije, dakle, ni kriza oskudice, niti kriza preobilja proizvoda, nego je to kriza održivoga razmjera potražnje i ponude koji zadovoljava kriterij poslovne rentabilnosti s istodobnim postojanjem viška ponude proizvoda i nezadovoljene potražnje za njima. Na strani potražnje pojavljuje se višak nekorištene novčane štednje, a na strani ponude višak kapaciteta i zaposlenosti i nedostatak motiva da se dalje investira. Gospodarska se aktivnost smanjuje, što dovodi do nagloga zastoja koji se ubrzano širi i pretvara u stanje stagnacije. Ponuda pada u mrtvilo i održava se na minimumu sigurne potražnje, čekujući u neizvjesnosti dalji razvitak poslovnih prilika. Takvo stanje stagnacije može trajati prilično dugo, ponekad i više godina, sve dok se ne počnu stvarati povoljniji uvjeti investiranja i povećanja potražnje. Ekonomski se sustav raspada i izaziva velike društvene štete i socijalnu napetost.

Ipak, potrebno je napomenuti da je realna društvena šteta nanесena krizom manja nego što se obično misli i kako je izražena u padu nominalnih novčanih vrijednosti. Naime, raspad kreditnoga sustava, sniženje cijena imovine i proizvoda, smanjeno korištenje poslovnih kapaciteta i povlačenje novca iz opticaja imaju svoj glavni negativni učinak na razinu tekuće gospodarske aktivnosti, ali ne jednako i na realnu vrijednost materijalne i financijske imovine. Sniženje cijena nekih oblika imovine gubitak je za prodavatelja, a dobitak za kupca, vrijednost novčanih i likvidnih financijskih potraživanja raste, a vrijednost nesigurnih potraživanja pada itd. Kriza pokreće opći proces prevrednovanja i preraspodjele realnih vrijednosti. Masovni stečajevi i smanjenje vrijednosti imovine otvaraju velike mogućnosti tržišnim spekulacijama s imovinom koja se može dobro iskoristiti za poslovne aktivnosti kada stagnacija prođe i započne novi proces oporavka. Oni koji su sačuvali likvidna sredstva iz prethodnoga razdoblja mogu u stagnaciji brzo stjecati velika bogatstva po niskim cijenama i ući u slijedeći ciklus, kada cijene porastu, kao vodeći financijeri i investitori. Zato je osnovna kapitalistička strategija preživljavanja krize i stagnacije očuvati i ponovo stjecati imovinu, realnu i financijsku, za slijedeći ciklus razvitka.

Kriza se naziva gospodarskom, industrijskom ili prije, trgovačkom (kada je riječ trgovina značila svako tržišno poslovanje) zato što se radi o padu opće go-

spodarske aktivnosti, a financijskom se naziva samo onda kada se radi o krizi financijskog sektora ili se želi naglasiti financijski aspekt gospodarskih aktivnosti. U sistematskoj analizi gospodarske dinamike krizom se uže označuje samo faza gospodarskoga ciklusa, kada se lomi trend uspona i dolazi do nagloga stezanja i smanjenja aktivnosti. Razmak od jedne do slijedeće krize naziva se gospodarskim ciklusom, a taj je u pravilu trajao približno desetak godina. O pravilnosti ponavljanja kriza postoje različita tumačenja. Potrebno je istaknuti i okolnost da svaki ciklus ima specifičnu konfiguraciju, ovisno o realnim povijesnim okolnostima u kojima su ti ciklusi nastali i odvijali se, a posebno ovisno o stupnju tehnološkoga razvitka, opsega, strukture i organizacije tržišta, zamjene istrošenoga fiksnoga kapitala, ali svi ipak izražavaju osnovnu logiku modernoga kapitalističkoga poslovanja.

Valja upozoriti na još jednu važnu pojavu. Naime, empirijska su istraživanja pokazala da su pored desetogodišnjih ciklusa (koji se nazivaju Juglarovim, po francuskome istraživaču ciklusa C. Juglaru), zapaženi još neki pravilni oblici gospodarske dinamike koji su povezani sa procesima druge prirode i koji se vremenski preklapaju i utječu na širinu kolebanja (bilo da ih ublažuju ili povećavaju) i na oblik putanje desetogodišnjeg ciklusa. Od tih su najpoznatiji dugi ciklusi (od otprilike 50 godina), koji se nazivaju Kondratjevlevim valovima (po ruskom istraživaču N. D. Kondratjevu) i povezuju se s općim tehnološkim transformacijama vezanima za epohalne tehnološke inovacije koji nemaju izrazite prelomne točke, ali mogu znatno produbljivati ili ublaživati desetogodišnje cikluse, ovisno o tome padaju li istovremeno u razdoblje dizanja ili padanja dugoga vala. Ističem to zato što se prema nekim ocjenama sada poklopilo dno Juglarova ciklusa i dno Kondratjevleva vala, a to bi sadašnjoj krizi moglo dati dramatične dimenzije, kako po dubini pada, tako i po trajanju i zato što se sadašnja kriza može pokazati ne jednom od običnih kriza, nego jednom posebno oštrom, kakva se u ljudskom životu jednom događa. U povijesti se to dogodilo 1820., 1873., i 1929.

Ako i ne bude tako, ostaje druga negativna činjenica za nas u Hrvatskoj - da nam sadašnja kriza dolazi nakon trideset godina gospodarske stagnacije, pa nas novi udar može baciti dublje nego druge zemlje koje su u tome razdoblju zabilježile značajan ekonomski rast. Naime, Hrvatska od godine 1979. proživljava ekonomsku stagnaciju sa stopama rasta oko nule u osamdesetim godinama, sa strmim padom gospodarske aktivnosti u ratnim godinama i sa sporim oporavkom. Poslije rata taj se spori rast nije dovoljno uočavao, jer se stalno obračunavao na suženu osnovicu iz vremena rata. Predratnu razinu proizvodnje Hrvatska je dosegla tek godine 2004., ali sa znatno pogoršanom strukturom. Industrijska proizvodnja nije ni do danas dosegla predratnu razinu (u 2007. dosegla je 90 %), a više je povećan udio sektora usluga koji je veoma osjetljiv na krizne uvjete. Industrijska zaposlenost iznosila je iste godine tek 40% predratne. To se razdoblje pokazalo kao razdoblje dezindustrializacije i zapuštanja poljoprivrede, kao razdoblje tehnološkog zaostajanja, bez novih proizvodnih i tehnološki naprednih sektora koji bi zamijenili tradicionalnu industriju.

Druga je negativna, ali posve izvjesna, činjenica da je Hrvatska prezadužena zemlja. Njezin dug u ovoj godini iznosi više od 38 milijardi eura, što je gotovo jednako cijelom jednogodišnjem domaćem bruto proizvodu zemlje. Sama otplata kamata i dospjelih rata inozemnoga duga uzima najveći dio deviznoga priljeva od izvoza roba. U vremenima krize i stagnacije potražnja za novcem raste i uvjeti odgode dospjelih dugova i dobivanja novih kredita padaju na minimum, a kamatna stopa na uzete zajmove raste. Teret duga postaje nepodnošljiv, a smanjiti se može samo povećanjem izvoza ili prodajom imovine. Istodobno se potražnja i cijene roba i imovine smanjuju, a pogoršavaju se uvjeti konkurencije na svjetskom tržištu, pritom dug ostaje nominalno isti, pa bi bilo potrebno izvoziti i sve veći obujam roba i prodavati sve više imovine da se otplati ista svota duga, ali izvoz zaostaje, a utržive je imovine sve manje. Servisiranje tako velikoga duga moglo bi se pokazati trajnom preprekom gospodarskome oporavku i produženjem stagnacije i u vremenu kada svijet izađe iz krize.

U takvome stanju misliti da nas svjetska ekonomska kriza neće pogoditi, ili da će njezini učinci biti marginalni i kratkotrajni, čista je iluzija. Umjesto da šire optimizam u nevremenu, mudri ljudi ne čekaju neprilike da pokažu svoju hrabrost, nego se koriste pogodnim prilikama čim im se pokažu. Budući da smo već u krizi koju svojom pogrešnom politikom još i produbljujemo, ne mislim ni da iz nje možemo izaći stezanjem remena i bježanjem u kut. Naprotiv, antikrizna politika mora prihvatiti izazov, ali s punom sviješću i odgovornošću za problem i za prikladna rješenja, odbacujući zablude i lažne nade. Moramo se već sada koristiti svim sredstvima da gospodarstvo održimo na što višoj razini i da stvaramo domaće izvore akumulacije za dalji uspon. Umjesto štednje i skupih kredita, povlačenja novca u rezerve, uskraćivanja emisije, što nam se sve predlaže (mudrost kratkog pokrivača), antikrizna se politika mora racionalno i produktivno koristiti raspoloživim sredstvima, mora čuvati imovinu i resurse, stimulirati potražnju, proizvodnju, izvoz, inovacije, domišljatost, kooperaciju, poduzetnost, podizati kvalitetu usluga. No, sve ovo pretpostavlja temeljitu reformu dosadašnje monetarne i fiskalne politike i njihovu preorijentaciju na poticanje proizvodnje i izvoza, nasuprot dosadašnjoj pogubnoj politici stimuliranja uvoza i kažnjavanja proizvodnje i izvoza, na što se svodila tečajna politika uz izgovor čuvanja stabilnosti cijena i kreditnog rejtinga kod stranih vjerovnika. Moramo ograničiti odljev kapitala iz zemlje i privlačiti, koliko se u sadašnjim prilikama može, strane investicije za izvoznu proizvodnju i otvaranje novih radnih mjesta.

Kriza je razotkrila i dalje će produbiti teškoće našega gospodarskoga razvika, ali reakcija na otvorene izazove ne odgovara ozbiljnosti stanja. Teško se odlučujemo na promjene i na dodatne napore i vozimo jednosmjerno istim kolo-sijekom od godine 1993., kada smo donijeli deflacijski program stabilizacije. Ta politika sada prijeti da nas gurne dublje u stagnaciju, bez izgleda na brzi oporavak. Moramo odbaciti dogme liberalne ideologije, koje sada odbacuju i oni koji su ih

donedavno nama nudili. Među ostalim moramo i prestati plašiti ljude baukom inflacije i shvatiti da u krizi oporavku ne prijete inflacija, nego da glavna opasnost dolazi od deflacije (pada cijena) i skupoga novca. Emisija novca u tim uvjetima samo nadoknađuje gubitak likvidnosti koji stvara slom kreditnoga sustava, pojeftinjuje novac i smanjuje sklonost izvlačenja novca iz opticaja, pa time upravo pomaže održanju stabilnosti i poticanju poduzetnosti. To sada čine sve zemlje, spašavajući poduzeća i zaposlenost, potičući potražnju. Stotine milijardi dolara i eura koje vlade daju kao pomoć gospodarstvu i stanovništvu, svakako ne dolaze iz domaće štednje i stranih zajmova. Razumna emisija novca i održanje likvidnosti funkcija je svake središnje banke. A što se tiče krivo shvaćene uloge i odgovornosti središnje banke mogu samo navesti stav jednoga od vodećih francuskih monetarnih teoretičara : «... Za zadaću koju Fed (američka centralna banka) dobiva zakonom od Kongresa, postizanje održive pune zaposlenosti i prihvatljive inflacije dva su cilja jednake važnosti, dva neodvojiva cilja. Pretendirati da se brani stabilnost cijena, tolerirajući stopu nezaposlenosti od 9 % do 10 %, i još gore, govoriti da je ta stopa samo pogreška «rigidnosti tržišta rada» u Sjedinjenim Državama bio bi skandal. Neovisnost Feda pred tim se ne bi održala. Jer Fed djeluje s ograničenom slobodom odlučivanja, tj. pod kontrolom demokratskog suvereniteta koji joj dodjeljuje tu neovisnost» (M. Aglietta *Économie et société* No 6-7/ 2006, str. 889-990).